

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Постановка проблеми. На нинішньому етапі розвитку суспільства - стратегічна основа розвитку особистості, нації і держави загалом. Вона є запорукою майбутнього, її розвиток значною мірою залежить від кваліфікації та майстерності вчителів, розуміння зростаючої відповідальності за результати навчальних досягнень учнів, бажанням долати засади стереотипи свого педагогічного мислення і готовності до сприйняття гуманної педагогіки співробітництва. На розв'язання проблеми ефективності професійної підготовки вчителя до роботи у сучасних умовах орієнтують Конституція України, Закон України «Про освіту», Національна доктрина розвитку освіти, Закон України «Про загальну середню освіту», Концепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи, Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). У Законі України «Про освіту», Національній доктрині розвитку освіти у XXI столітті перед навчальними закладами професійної освіти поставлено завдання забезпечити підготовку кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння й упровадження наукових та інформаційних технологій, конкурентноспроможних на ринку праці. У навчально-виховній діяльності закладів вищої освіти України впродовж попередніх десятиріч увага зосереджувалася на оволодінні студентами значною сумою знань на екстенсивних засадах організації навчального процесу. Інтелектуальний розвиток особистості, підготовка її до самостійної пізнавальної діяльності протягом життя перебували на другому плані. Це спричинило появу суперечності між рівнем засвоєння молоддю, яка навчається в навчальних закладах, фахових знань і недостатнім рівнем інтелектуального розвитку особистості.

Реформування національної системи освіти в Україні передбачає оновлення підходів у процесі виховання молоді, спрямованих на вдосконалення системи навчання та створення максимально сприятливих можливостей для підвищення якості фахової підготовки майбутніх спеціалістів. Зміни, які вирізняють сучасний характер освіти орієнтують її на «вільний розвиток», високу культуру, творчу ініціативу, самостійність, конкурентноспроможність, мобільність майбутніх вчителів. Така спрямованість вимагає якісно нового підходу до формування сучасного спеціаліста-професіонала. Майбутньому педагогу-музиканту необхідно прагнути до самоосвіти впродовж всього життя, «оволодівати новими технологіями фахової діяльності та розуміти можливості їх використання, вміти приймати самостійні рішення, адаптуватись в соціальній та майбутній професійній сфері, працювати і вирішувати проблеми в команді, бути готовим до перенавантажень, стресових ситуацій, а також вміти швидко з них виходити» [7, с.3-12]. Використання компетентнісного підходу як методологічної основи формування особистості майбутнього педагога-музиканта являється одним з перспективних напрямів у розв'язанні окресленого завдання.

Слід наголосити на тому, що процес підготовки майбутнього вчителя за своєю сутністю є процесом формування педагогічної майстерності. Бо тільки майстер, митець може бути справжнім учителем. На це у свій час звертали увагу класики педагогіки Я. Коменський, Й. Песталоцці, А. Дістервег, К. Ушинський, В. Сухомлинський та інші. К. Ушинський писав про те, що педагогіка - це не наука, а мистецтво, - найбільше, найскладніше, найвище й найнеобхідніше з мистецтв. Тому, на наш погляд, доцільно ставити питання не про необхідність посилення уваги до засад підготовки вчителя музики, а про основи формування професійної компетентності як необхідної передумови професійного, загальнокультурного, духовного розвитку особистості педагога-музиканта.

Аналіз методологічних та теоретичних основ досліджуваної проблеми засвідчив, що процес формування комунікативної компетентності був у центрі уваги психологів, педагогів:

М. Василик, Н. Гімпель, Т. Гончар, Л. Землякова, В. Злівков, В. Камекін, І. Колесникова, І. Макаровська, А. Маркова, Г. Ніколаєва, І. Сергєєв, С. Шапошнікова, тощо;

психолого-педагогічні аспекти виховання диригента у вищій школі були предметом уваги науковців І. Букреєва, Г. Єржемського, Р. Кофман, В. Лебедева, Є. Петрушина тощо;

психолого-педагогічні проблеми спілкування вивчали в своїх працях С. Архангельський, Л. Виготський, Р. Дериглазова, В. Злівков, І. Зязюн, Н. Кузьміна, Н. Лісова, В. Максимова, А. Мудрик, В. М'ясищев, Б. Паригін, С. Рубінштейн, В. Сластьоніна, В. Сухомлинський, С. Шапошнікова, Т. Шибутані, та ін.;

проблеми колективного інструментального музикування досліджували А. Карс, П. Мусін, Дм. Рогаль-Левицький, Є. Светланов, та ін.;

питання творчого розвитку студентів в дослідженнях проблем підготовки учителя музики висвітлювали в своїх працях В. Єлисеєва, З. Квасниця, А. Менабені, Г. Падалка, Г. Голика, В. Лебедев, Г. Почепцов та інші.

В останні десятиліття з'явився цілий ряд робіт, у яких досліджуються проблеми спілкування взагалі, та професійного зокрема. Так, аналізу методологічних проблем спілкування присвячені роботи К. Альбуханової-Славської, О. Бодальова, Л. Буєвої, М. Кагана, С. Максименка, О. Леонтєва, О. Леонтєва, Б. Ломова та ряду інших авторів.

У роботах Г. Балла, В. Галузяка, А. Добровича, М. Заброцького, В. Кан-Каліка, Я. Коломінського, М. Корнева, С. Мусатова, Л. Орбан, Т. Титаренко, Н. Чепелевої, Ю. Швалба, Т. Яценко розкриваються різні сторони професійного спілкування.

Названі вище науковці ґрунтовно висвітлюють теоретичні та практичні засади педагогічного керівництва становленням окремих складових світогляду студентів: інтегрованої художньої картини світу, гуманістичних ціннісних орієнтацій, художнього сприйняття та світовідношення. Проте проблема формування ключових компетентностей майбутніх учителів музики, зокрема комунікативної компетентності в ході опанування на заняттях з колективного інструментального музикування потребує подальшого дослідження. Саме тому темою нашої статті обрано «Формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя музики — педагогічна проблема».

Значна частина досліджень показують, що теоретична підготовка студентів музично-педагогічних факультетів у Вищих навчальних закладах ще істотно не визначає їх дійсну практичну готовність до роботи в школі, і навіть великий стаж не завжди забезпечує учителю психологічні навички. [8, с. 45].

Комунікативна компетентність сучасними науковцями визначається як мета і результат процесу оволодіння особистістю знаннями в певній сфері та здатністю обміну ними у взаємодії, здатністю встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми що забезпечує суб'єкту ефективність спілкування. Комунікативна компетентність педагога характеризується сукупністю достатньо сформованих професійних знань, комунікативних і організаційних умінь, і навичок, що включають: функції спілкування й основні його характеристики; засоби спілкування (вербальні і невербальні); репрезентативні системи і ключі доступу до них; види слухання і техніки його використання; «зворотний зв'язок» (питання і відповіді); психологічні і комунікативні типи партнерів, специфіку взаємодії з ними; форми і методи ділової взаємодії; технології і прийоми впливу на людей; методи генерування ідей і інтеграції оточуючого товариства для конструктивної комунікації; самопрезентацію і стратегії успіху. [2, с.374.]

Розглядаючи комунікацію як процес забезпечення багатофункціональності спілкування, в змісті комунікативної компетентності необхідно виділити три актуальних компонента: когнітивний, афективний і регулятивний. Когнітивний компонент - володіння системою знань з обміну інформацією і пізнанням людьми одне одного в педагогічному спілкуванні. Афективний компонент - уміння по формуванню міжперсональних взаємовідносин. Регулятивний компонент - уміння управління та корегування особистої поведінки і поведінки інших людей, організації спільної діяльності.

Під компетенцією ми розуміємо попередньо задану соціальну вимогу (норму) до освітньої підготовки спеціаліста, необхідну для його якісної продуктивної діяльності у відповідній сфері.

Від компетенції слід відрізнити компетентність - володіння, суб'єктом відповідною компетенцією, що включає його особистісне відношення до неї а також і до предмету діяльності. Компетентність - уже сформована особистісна якість (сукупність якостей) спеціаліста та мінімально необхідний досвід діяльності в заданій сфері.

Поняття компетентності в педагогіці розуміється дещо по-різному. З однієї сторони, компетентність - це інтеграційне утворення, яке не зводиться ні до окремих якостей особистості або їх суми, ні до окремих знань, умінь, навичок. Вона відображає не тільки потенціал, що є у людини, і здатність його використовувати, але і породжує нові явища, якості життя і діяльності, дозволяючи людині бути успішною [9, с.61]. Тоді можна погодитись із тим, що обов'язковими компонентами компетентності [1, с.37] є: позитивна мотивація до прояву компетентності; ціннісно-сміслові уявлення (відношення) до змісту й результату діяльності; знання, що лежать в основі вибору способу здійснення відповідної діяльності; уміння, досвід (навичка) успішного здійснення необхідних дій на базі наявних знань. З іншої сторони, компетентність - це [4, с.61] структурний елемент особистості педагога професійної школи, видами якого є соціально-правова, спеціальна, персональна компетентність, аутокомпетентність, екстремальна професійна компетентність.

Отже, КК розглядається нами як грань педагогічної майстерності, а її формування і розвиток - як умова успішності професійно-педагогічного спілкування і педагогічної діяльності. Спілкування розглядають як окремих випадок більш широкого кола взаємодій.

В процесі такої специфічної форми взаємодії людини з іншими людьми, як спілкування, здійснюється не тільки спільний обмін ідеями, настроями, почуттями, установками, не тільки відбувається формування і розвиток особистості, а також конкретний індивід засвоює новий досвід.

Ряд дослідників даної проблеми використовують трикомпонентну класифікацію функцій взаємодії, до якої входять: поведінковий, афективний, когнітивний компонент або інформаційно-комунікативний, регуляційно-комунікативний і афективно-комунікативний компонент.

Зупинимось на класифікації функцій взаємодії, що запропонована Б.Ф. Ломовим. Інформаційний компонент охоплює усі ті функції, які можуть бути описані як «передача-прийм» інформації.

Другий компонент - регуляційний (в інших класифікаціях конативний або поведінковий) відноситься до регуляції поведінки в широкому сенсі, яку люди здійснюють по відношенню одне до одного. Третій (афективний) відноситься до детермінації емоційної сфери людини.

В реальному акті безпосереднього спілкування усі згадані функції виступають в єдності. Структура комунікативної компетентності ізоморфна (подібна) структурі спілкування.

Проблема формування комунікативної компетентності у студентів музично-педагогічних факультетів є ключовою в процесі підвищення їхнього рівня професіоналізму на заняттях. Основними факторами, які ефективно впливають на формування комунікативної компетентності у студентів, є: професійна спрямованість, гуманістичний стиль спілкування, орієнтація на культуру як на професійну цінність. Під час занять студенти навчаються правильно пояснювати «музичною мовою» певні музичні явища, грамотно вирішувати поставлені викладачем завдання, оцінювати, прогнозувати ситуації, правильно вести комунікативні процеси, оформлювати й працювати з партитурою, оркестровими партіями і т.п. Ділова лексика, стиль спілкування, а також культура поведінки не залишаються поза увагою, оскільки також є невід'ємними змістовними частинами поняття комунікативна компетентність.

Формування та розвиток КК особистості учителя - нова тема в педагогіці, що виникла на тлі в зв'язку з переорієнтацією школи на відносини діалогу між учителем і учнями.

«У 1980-ті роки, головним чином у країнах Північної Америки, в розробці навчальних програм почалися зміни. Якщо раніше увага приділялася викладанню, тобто навчальним предметам, змісту, методам тощо, то відтепер вона акцентувалася на тому, що саме учні мають вивчити в результаті навчання в школі... Ключовою ідеєю програм результату є те, що вони спрямовують процес викладання шляхом більш точного опису очікуваних результатів навчання... Ця модель навчальних програм стала дуже популярною у 1990-х рр. в освітніх реформах багатьох країн, тому що давала політикам, батькам і учням більш конкретне уявлення про те, чого очікувати від шкіл з огляду на результати навчання. Більш того, вона зробила зовнішню оцінку і тестування релевантнішими завдяки загально погодженим очікуванням, які проголошені в навчальній програмі. Національна реформа навчальних програм в Англії та Уельсі, аналогічні реформи в Новій Зеландії, багатьох штатах США будувалися на філософії освіти і навчальних програм, що базуються на результатах» [15, с.5].

У зв'язку з переходом основної школи на 12-річний термін навчання (2004 р.) відбувся санкціонований Міністерством освіти і науки України перехід середніх навчальних закладів від програм змісту на програми результату.

Терміном курикулум (curriculum) в світовому освітньому просторі позначається основна одиниця освітнього процесу - курс навчання, навчальний план, програма вивчення дисципліни чи предмету, а в найбільш широкому значенні - сукупність навчального змісту, планів, методів, структур, ілюстративного матеріалу, усіх видів посібників, включаючи паперові, матеріальні, аудіовізуальні, комп'ютерні тощо.

Курикулум у вітчизняному освітньому просторі вважається документом нового типу. Цей документ значно відрізняється від навчальної програми, що визначає в першу чергу змістовну сторону курсу навчання і складає лише частину курикулуму. Крім неї курикулум повинен містити аналіз причин необхідності впровадження нового змісту; чітке визначення цілей навчання; окреслення цільових груп, на які розрахований даний курикулум; опис нових взаємин вчителя і тих, кого навчають, узгодженість нових методичних принципів із відповідними навчальними матеріалами; сучасні моделі та засоби навчання; систему і принципи контролю й оцінювання. Досвід розвитку освітніх систем багатьох країн показує:

чітка політика розвитку курикулуму - передумова успішного процесу поліпшення якості освіти;

розвиток курикулуму - не випадкова подія, це довгостроковий процес, здійснення якого повинне плануватися;

розвиток курикулуму - професійна галузь, яка не може бути виконана тимчасовими групами фахівців;

розвиток курикулуму повинен покладатися на чіткі інституційні структури, здатні виконувати складну технічну роботу.[6, с.8].

Таким чином, аналіз перспектив використання компетентнісного підходу як методологічної бази розробки стандартів освіти нового покоління запевнює в тому, що дослідження теоретичних аспектів даного підходу має продовжуватись, причому вітчизняні науковці мають можливість внести суттєвий внесок в формування узгодженого ряду стандартів з урахуванням широкого спектру національних систем освіти.

Література:

1. Битюцких О.К. Компетентностная технология общепрофессиональной практической проектировочной подготовки студентов технического вуза: Дис. ... канд. пед. наук. - М, 2006. с.37
2. Бутенко Н.Ю. Комунікативні процеси у навчанні: Підручник. - Вид. 2-ге, без змін. - К.: КНЕУ, 2006. - 384с.
3. Жукова М.Н. Развитие ключевых компетентностей будущих педагогов профессионального обучения как педагогическая проблема // Интернет-журнал «Эйдос». - 2005. - 10 сентября.

4. Зеер Э.Ф. Психология личностно ориентированного профессионального образования. Екатеринбург: Изд-во Урал. гос. проф.-пед. ун-та, 2000. - 258 с. www.rusnauka.com/5_NTSB_2007/Pedagogica/20353.doc.htm - 40k -, с.61
5. Зимняя И.А. Социально-профессиональная компетентность как целостный результат профессионального образования (идеализированная модель)//Проблемы качества образования. Кн. 2. М., Уфа: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2005.
6. Кремінь В. Нові вимоги до освіти та її змісту. Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикулуму) загальної середньої освіти для 21-го століття. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 26-27 червня 2007 р. м. Київ. / Україна — Проект «Рівний доступ до якісної освіти», Академія педагогічних наук України, Державна установа «Директорат програм розвитку освіти» Міністерства освіти і науки України. — К.: ТОВ УВПК «Ексоб», — 428с., С. 3-10.
7. Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании.//Школьные технологии.-2004.-№5.- с.3-12
8. Леонтьев А.А. Педагогическое общение. - М., 1996., с. 45
9. Луценко Л.И. Компетентностная модель повышения квалификации директора школы // Педагогика: Научно-теоретический журнал. - 2005. - № 3. - С.61-68.
10. Рудницька О.П. Музика і культура особистості: Проблеми сучасної педагогічної освіти. – К.: ГІМН, 1998.-С.58-66.
11. Степашкіна Л.Ю. Развитие общих учебных умений и навыков как ключевой образовательной компетенции // Интернет-журнал «Эйдос». - 2005. - 10 сентября. - <http://www.eidos.ru/journal/2005/0910-09.htm>. - В надзаг:
12. Хуторской А.В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения. Гл. III, § 5. Ключевые компетенции. М.: Изд. МГУ, 2003.
13. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. – Х.: Прапор, 2005. – 640с. С. 266
14. Бермус А.Г. Проблемы и перспективы реализации компетентностного подхода в образовании // Интернет-журнал «Эйдос». - 2005. - 10 сентября. - <http://www.eidos.ru/journal/2005/0910-12.htm>.
15. Драйден, Гордон, Вос, Джанет. Революция в обучении. Научить мир учиться по-новому. - М.: Парвинэ. - С.122.
16. Tuning Educational Structures in Europe. Line 1. Learning Outcomes. Competences. Methodology. 2001 – 2003. Phase 1/ [http:// www.relintdeusto.es/TuningProject/index.htm](http://www.relintdeusto.es/TuningProject/index.htm).

Статья посвящена исследованию актуальной проблемы современной высшей школы — формированию коммуникативной компетентности будущего учителя. Авторы статьи раскрывают современные подходы к организации процесса обучения, компонентный состав функции взаимодействия в процессе общения. Рассматриваются особенности развития коммуникативной компетентности будущего учителя музыки как педагогическая проблема; коммуникативная компетентность как одна из главных характеристик профессионального развития будущего педагога-музыканта.

The authors of the article expose the modern going near organization of process of studies, component composition of function of co-operation in the process of intercourse. The features of development of communicative competence of future music master as pedagogical problem are examined; communicative competence as one of main descriptions of professional development of future teacher-musician.